

Štukové výzdoby horáckých štítů na Třebíčsku

Na starých venkovských staveních převládá typ obrácených štítů do ulice. Bývají trojúhelníkové, lichoběžníkové a též i zubaté. V průčelí jsou ponejvíce tři okna. Štít má výklenek se soškou některého svatého a dva výhledy. Na průčelí je nejvýznačnější štuková výzdoba. Kolem oken už skoro všude podlehla zkáze při výměně nových, větších okenních rámu. Štíty však se namnoze ještě honosí původním bohatstvím, které, jak letopočty dokazují, pocházejí jednak z doby po napoleonských válkách až do zrušení roboty, jednak z doby po Prajzech (po r. 1866). Nejmladší letopočet vykazuje rok 1902. Slohově možno rozdělit toto lidové štukatérství vzhledem k Třebíči do dvou oblastí: na západní a východní. Pokud bylo zjištěno, jsou v západní oblasti nejbohatěji zastoupeny Heraltice a vykazují devět domů: č. 6. L. P. 1845 s bohatou výzdobou ve štítě nad výhledy (okénky), č. 16. L. P. 1846, s mimořádně bohatou výzdobou nad výhledem a ve výklenku pro sošku, č. 17. ve štítě s ozdobnými pilastry, č. 21. se zubatým štítem a letopočtem 1821, dům č. 25. s lichoběžníkovým štítem a letopočtem 1830, č. 29. s ozdobným okénkem ve štítě, s pilastry a r. 1816, č. 30., 40. a č. 77. se zubatým štítem a letopočtem 1877. Bransouze mají sedm domů zdobených štukaturou, Chlum též sedm a Okříšky dva: hostinec u Divišů (1823) a dům č. 47. (1840). V Štěměchách jsou štukovou prací okrášleny domy: č. 7., 26. a 27., v Nové Vsi č. 16. (1886).

Štukatura této oblasti je silně ovlivněna slohem empírovým, avšak charakter lidové tvorby je zřejmý. Mistři se nejednalo o architektonický podklad; měl na mysli pouze dekorativní účinek. A proto všechny ty pilastry stojí bez důvodu samy pro sebe, aniž by něco podpíraly. Stejně je tomu i s nárožním kvádrováním. Jen rámování kolem oken je na svém místě. Jinak všechna výzdoba sestává z oněch rozkošných empírových girland pod dolní římsou oken nebo štítových výhledů, z rozmanitých ratolestí nad okenním pažením, z věnečků s letopočty a monogramy i z kvítků porůznu pohozených nebo vsazovaných do rohů rámování.

Ve východní oblasti má štukatura jiný ráz. Ačkoliv jsou stavení datována až po r. 1866, zachován je sloh, který se drží starobylé symboliky. Podle tvarů dalo by se soudit, že by mohly býti přeneseny z dřívějších staveb dřevěných. Je to především slunce ve tvaru prostého kruhu nebo kruhu vyplněného šesticí-

pou hvězdící. Tvary stromů v květináčích představují zemi. Obě tato znamení možno klásti původem snad až do dávnověku. Jejich počátek bychom našli v Evropě ve starém Řecku, kde bůh Slunce byl ve velké vážnosti. V těchto znameních projevuje se úcta k žívlům: slunci a zemi.

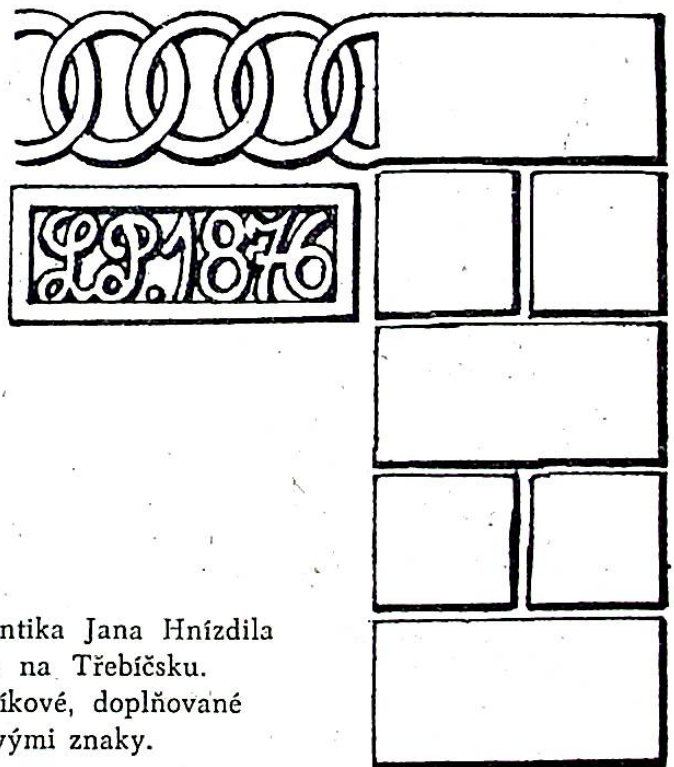
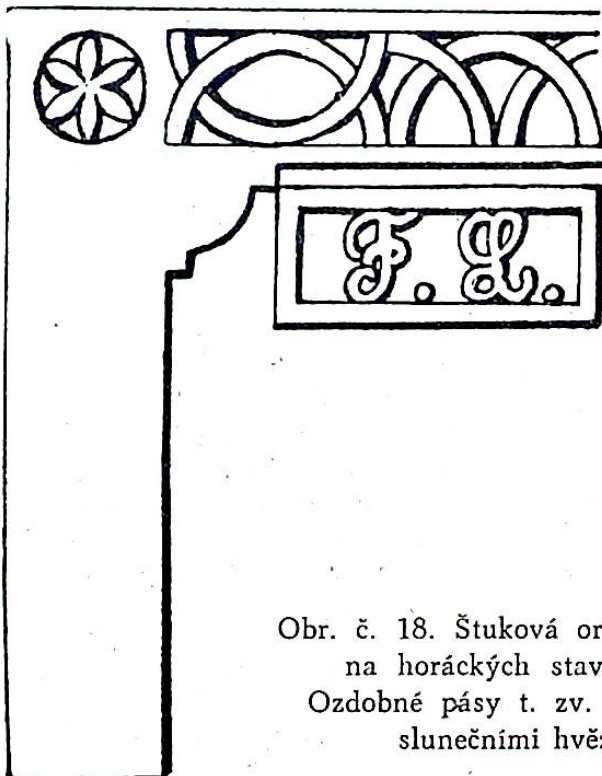
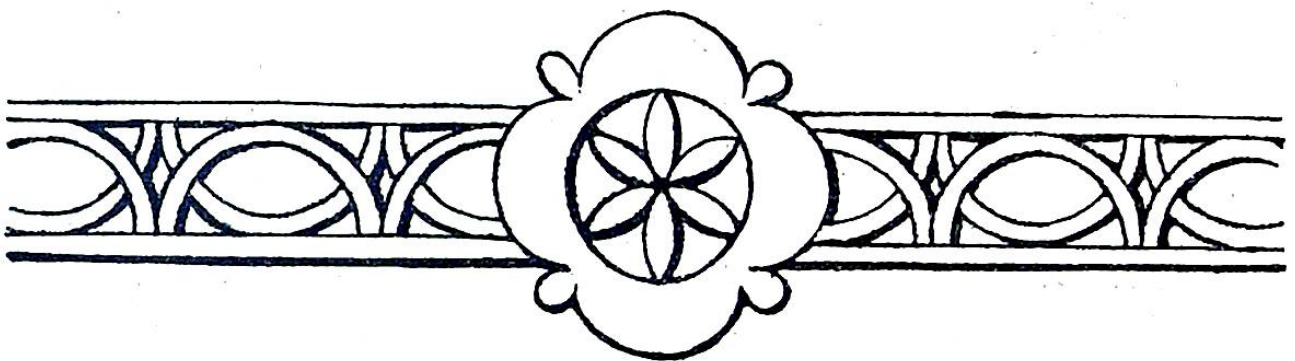
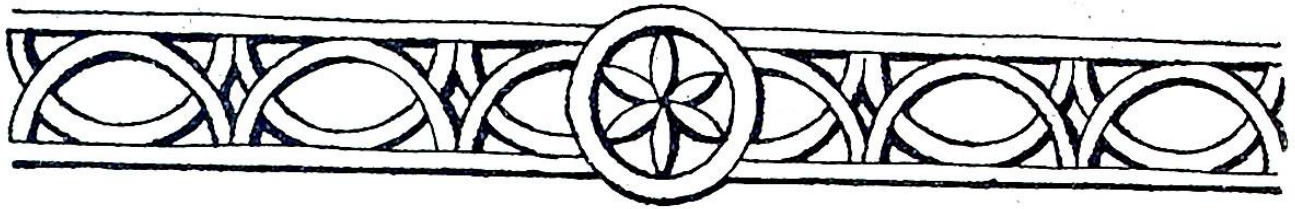
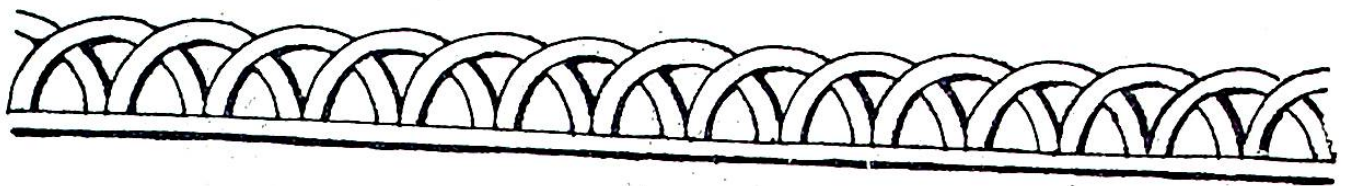
Kromě těchto znaků jsou průčelí domů zdobena plastickými, pásovými vlysy. Jedním je oddělen štít od přízemí domu, druhým bývá lemován lichoběžníkový štít pod okapem nebo jím bývá oddělen vrchol trojúhelníkového štítu. Pás vlysu je utvořen buď z pletiva celých kroužků nebo z horních půlkroužků, avšak i přes sebe překládaných půlkroužků horních a dolních. Střed vlysu je zdůrazněn větším slunečním kruhem s šesticípu hvězdící. Tím tvarem je také pás na obou stranách ukončen, avšak jen v šířce vlysu. Lidově se této plastické výzdobě říká »preclíková.«

Stromky jsou v Číměři znázorněny jako stylisované větévky rozmarýnu, vsazené do prostého květináče, v Pozdátkách v podobě palmového listu v kořenáči podobném hmoždíři s oušky a v Dobré Vodě má strom skutečný kmen i tři větve s listy a vyrůstá z kořenáče nahoře užšího a dole širšího. Ve Smrku a v Hostákově je strom proveden jako pouhý trojlist nad sklenutím štítového výhledu (okénka), jehož rámování znamená sám kořenáč.

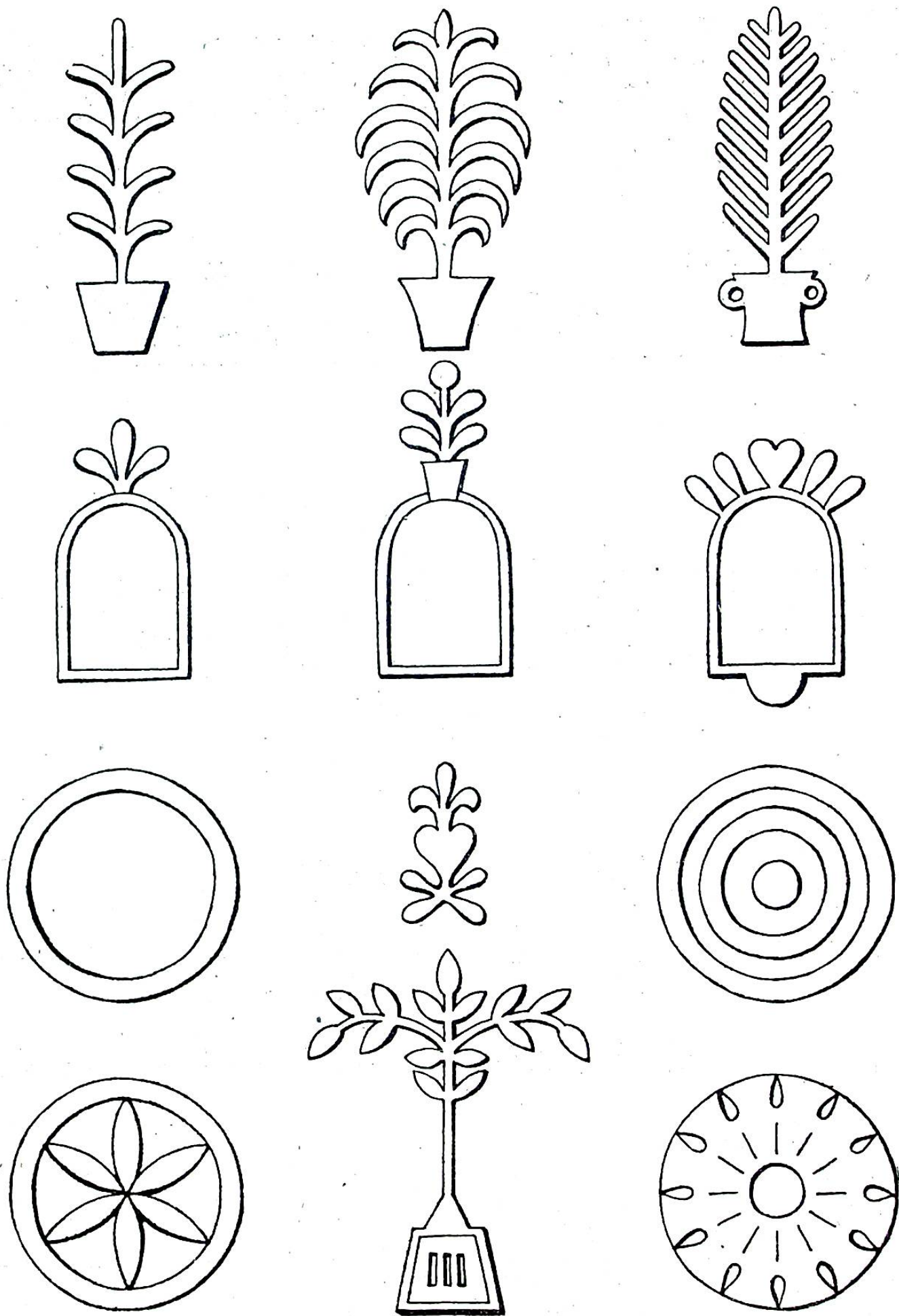
Všechny tyto štukové práce na průčelích domů v Pozdátkách, Střížově, Číměři, v Hostákově a ve Smrku jsou téhož slohu a proto je možno soudit, že jsou dílem jednoho výtvarníka nebo jedné dílny. Podle sdělení Františka Vlčana, výměnkáře na č. 4. v Hostákově (nar. 1. VII. 1867), prováděl fasádu na jejich domě při přestavbě 1876 zednický mistr a fasádník Hnízdil ze Smrku. Dle matricy ve Vladislavi Jan Hnízdil, zedník v Pozdátkách, narozený r. 1838 v Odunci, syn Josefa Hnízdila, čtvrtlánika, oženil se do Smrku r. 1863. — Měl syna Františka, nar. 1864. Byl též zedníkem a r. 1890 se oženil v Pyšelu s Rozálií Vlašínovou. Žili ve Smrku. Měli syna Ludvíka, který žije dosud.

Jan Hnízdil byl tedy ten, který přestavoval dům u Vlčanů v Hostákově. Podle zachovalého data 1876 i podle jiných dat a fasád téměř shodných s fasádou na Vlčanově domě možno soudit, že Jan Hnízdil byl tvůrcem vsí té výzdoby. Kromě těchto uvedených domů a míst dá se počítati s prací Hnízdilovou i jinde. Zajímavé by bylo zjistit, čím byl Jan Hnízdil ovlivněn. Jde o to, nepřidržel-li se také ve výzdobě štukatérské staré domácí tradice staveb roubených, když je dokázáno, že domy, které stavěl Hnízdil od základu, zachovaly jak půdorysně tak i prostorově ráz staveb dřívějších.

Plastická výzdoba Hnízdilova na horáckých staveních je osobitá, starobylým vzorem kulturně hodnotná a pro horácké lidové umění významná. Vzhledem k jeho zjištěnému původci možno ji nazvat jeho jménem, t. j. výzdobou Hnízdilovou; vzhledem pak k jeho prvnímu působišti, Pozdátkům, též štukaturou pozdátskou.

Obr. č. 18. Štuková ornamentika Jana Hnízdila
na horáckých staveních na Třebíčsku.
Ozdobné pásy t. zv. preclíkové, doplňované
slunečními hvězdicovými znaky.

Obr. č. 19. Štuková ornamentika Jana Hnízdila na horáckých staveních na Třebíčsku.
Stromy života a sluneční znaky.

Stuckverzierung horakischer Giebel im Třebíčcer Gebiet

Die Volksstuckatur im Třebíčcer Gebiet gehört zwei Regionen an. Zur westlichen, vom Empirestyl beeinflussten Region, mit Bestrebung nach dekorativem Effekt, gehören die Gemeinden Heraltice, Bransouze, Chlum. Die Ostregion behält in der Stuckverzierung der Volksarchitektur die alte Symbolik des Lebensbaumes und der Sonnenzeichen bei als Widerhall der urzeitlichen Achtung für die Elemente: Sonne und Erde. (Taf. I.) Der Giebel ist hier gewöhnlich durch einen Gurtfries mit Ringmotiv abgetrennt. (Taf. II.) Diese Stuckarbeit ist besonders in den Gemeinden Pozdátky, Střížov, Číměř, Hostákov, Smrk erhalten. Der Schöpfer der originellen Verzierung der horakischen Gebäude ist Jan Hnízdil, Maurermeister und Fassadenmaurer aus Pozdátky.